

Profesor zw. dr hab. lek med. Waldemar Tłokiński
81-575 Gdynia, Kaczeńcowa 3
PL+ 58 629 23 45; 600404050
komwt@ug.edu.pl

Gdynia 10.07.2019 r.

OPINIA

o rozprawie doktorskiej p. mgr Marty Joanny BOIŃSKIEJ nt. *Wybrane cechy osobowości a skłonność do przebaczenia krzywdy i jej związek z dobrostanem psychicznym*, wydruk komputerowy, ss. 242.

Promotor: Dr hab. Mieczysław Ciosek, prof. UG.

Promotor pomocniczy: Dr Anetta Jaworska

Wprowadzając w treść rozprawy motto Roberta Enrighta „Przebaczenie jest piękną ideą” wskazuje na społeczną siłę ludzkiego zachowania, które może znacząco regulować więzi grupowe, uzyskując swoje miejsce na drabinie aksjologii społecznych działań człowieka. Autorka jest wszakże psychologiem, zainteresowana kontynuowaniem rozważań nad osobowościowymi uwarunkowaniami **indywidualnej** skłonności do przebaczenia doznanych krzywd oraz związkiem tych uwarunkowań z odczuwaną jakością własnego życia. Taka konstrukcja problemu poszukiwań naukowych na pozór wydaje się łatwa w dowodzeniu, bowiem człowiek pogodzony ze światem, bez żalu do innych, ma mniej powodów do odczuwania życiowego dyskomfortu. Autorka postanawia jednak dokładniej scharakteryzować indywidualną skłonność do przebaczenia w kontekście wymiarów osobowości, o czym szerzej w dalszej części recenzji, i poddać badawczej weryfikacji oczekiwany pozytywny związek z dobrostanem psychicznym.

Jako jeden z celów postawiła przed sobą konstrukcję narzędzia do badań wspomnianej skłonności do przebaczenia. Swoją badawczą ciekawość zdecydowała się próbować zaspokoić poprzez autorski wybór metod i narzędzi do badań, wskazujących na niepoznane jeszcze a interesujące poznawczo fakty, odkrywające przed psychologiem kolejne złożoności ludzkiej psychiki. Bez wątplenia autorskie poszukiwania musiały mieć charakter przekory poznawczej, gdyż historia badań ludzkiego radzenia sobie z krzywdą, posiada już światową wieloletnią tradycję. Do tych zadań Autorka podeszła odpowiedzialnie i rzetelnie, stąd już na początku niniejszej recenzji pragnę sformułować opinię, że praca wprowadza czytelnika w świat dyskursu naukowego budowanego z dużą dozą powściągliwości ocen,

krytyką w poczuciu skromności własnej wiedzy, kulturą narracji naukowej, pozwalającej recenzentowi bezdyskusyjnie skonstruować obszar oczekiwanego osiągnięcia naukowego.

Tytuł pracy w pełni odpowiada zawartości treściowej rozprawy. Jest on w swej językowej postaci obrazem naturalnych ograniczeń wynikających z przyjętych narzędzi badawczych dając świadectwo dyscypliny w kreatywności stylistycznej młodych badaczy, co w naukach społecznych nie jest zjawiskiem częstym.

Praca składa się ze Streszczenia, Wstępu, czterech Rozdziałów, Podsumowania, Bibliografii, Spisu tabel, wykresów i rycin, Załączników. W sumie 242 strony wydruku komputerowego. Część teoretyczną stanowią trzy pierwsze rozdziały, część badawcza, podzielona na mniejsze części, to rozdział czwarty. Obydwie główne części zachowują standardowe proporcje równowagi liczbowej stron.

Rozdział I. *Wokół pojęcia krzywdy interpersonalnej oraz przebaczenia* (s.13-40), wprowadza czytelnika w zakresy pojęciowe kluczowych dla pracy terminów i ich związków. W oparciu o literaturę przedmiotu ukazane zostają różne językowe formy pośrednie, które znaczeniowo wiąże się z procesem przebaczenia, ale jest to wiązanie błędne, na co wskazuje Autorka. Chodzi o takie wyrażenia jak krzywda pomniejszona, zbagatelizowana, zignorowana. Również zdaniem psychologów nie należy utożsamiać procesu przebaczenia z usprawiedliwianiem sprawcy, akceptacją i tolerowaniem krzywdy, wreszcie pojednaniem. Celem przebaczenia nie jest bowiem uwolnieniem sprawcy od odpowiedzialności za krzywdę, przebaczenie nie oznacza zgody na niesprawiedliwość, nie oznacza milczenia towarzyszącego akceptowaniu i tolerowaniu wyrządzania krzywdy. Rozdział ten zawiera dobrze uporządkowane wątki odnoszące się do uhierarchizowanej leksyki opisującej i nazywającej złożony i różny zakresowo świat pojęć, co pozwala zrozumieć wszelkie szczegóły zawarte w części badawczej, w tym pytania i hipotezy.

Rozdział 2. *Wybrane modele przebaczenia krzywdy interpersonalnej* (s. 41-73) przedstawia różne konstrukty ideowe przebaczenia krzywdy interpersonalnej jako np. adaptację ewolucyjną, cnotę moralną, strategię radzenia sobie ze stresem związanym z urazą wreszcie jako możliwą do doskonalenia umiejętność. Autorka trafnie konkluduje, że zróżnicowane konceptualizacje przebaczenia pozwalają jednak dokonać uogólnień, wskazujących dwa wymiary: interpersonalny oraz intrapersonalny, co przekłada się na dwie podstawowe funkcje: społeczną oraz emocjonalną. Autorka przyjmuje proponowany przez badaczy sąd, iż częste praktykowanie przebaczenia przeradza się w skłonność, interpretowaną jako dojrzewanie w cnocie, doskonalenie się w umiejętności obejmującej transformację niekorzystnych nawyków poznawczo-emocjonalno-behawioralnych lub jako dyspozycja

osobowościowa. Wymienione interpretacje skłonności do przebaczenia bez wątpienia w sposób szczególny lokują ją strukturze osobowości, wyznaczając zakresy badań.

Rozdział III. *Podmiotowe mechanizmy przebaczenia krzywdy interpersonalnej* (s. 74-111) podejmuje próbę wyjaśnienia, w jaki sposób przebaczenie krzywdy i powiązana z nim skłonność do przebaczenia krzywdy funkcjonują w osobowości przebaczącego. Autorka w badaniach uwarunkowań osobowościowych oparła się o model Dana McAdamsa i Jenifer Pals, konkretnie zaś wykorzystwała ich ujęcie integracyjne. Odniosła się też do zmiennych psychospołecznych powiązanych z przebaczeniem jak również zarysowała perspektywę zdrowotną tego procesu. Perspektywa zdrowia wydaje się w kontekście prowadzonych przez Autorkę badań wręcz niezbędna. Pojęcie dobrostanu jest przecież fundamentalnym konstruktem stale aktualnej definicji zdrowia, zaś badania na świecie jednoznacznie wskazują, że osoby cechujące się lepszym zdrowiem psychicznym posiadają zasoby sprawiające, że przebaczenie staje się łatwiejsze.

Rozdział IV to *Badania własne* (s. 112-199). Po uwagach natury metodologicznej Autorka w kolejności przedstawia i analizuje badania związku skłonności do przebaczenia i jej składowych z superczynnikami osobowości i ich składowymi, z wymiarami dobrostanu psychicznego w koncepcji Dienera i Biswa-Dienera, wreszcie to samo, tylko w odniesieniu do węższej grupy osób, które korzystały z placówek pomocy. Każdy z wymienionych zakresów badań ukazany został wg jednolitego schematu, zawierającego pytania i hipotezy badawcze, grupę badaną, narzędzia badawcze, analizy statystyczne, wyniki oraz dyskusję wyników.

Pracę zamyka *Podsumowanie*, w którym Autorka dzieli się z czytelnikiem własnymi przemyśleniami w oparciu o uzyskane zarówno wyniki jak i doświadczenie badawcze, jako dorobek poznawczy skonstruowanego autorskiego projektu. W tej części zawarta została weryfikacja sformułowanych wcześniej hipotez, jak również polemika z obecnymi w literaturze stanowiskami wraz z sugestiami typu *future directions* odnośnie możliwych badań.

Oceniając wartość poznawczą uzyskanych przez Autorkę wyników rozpocząć należy od stworzonego konstruktów badawczego, narzędzia do pomiaru skłonności do przebaczenia krzywdy interpersonalnej. Narzędzie to uwzględnia trzy podskale: tendencję do zemsty (*Zemsta*), tendencję do chowania urazy (*Uraza*), tendencję do kierowania się życzliwością w stosunku do sprawcy krzywd (*Życzliwość*). Autorka potwierdziła badawczo właściwości psychometryczne narzędzia, które cechuje się zadowalającą rzetelnością (stabilność wewnątrzna i bezwzględna) oraz trafnością teoretyczną (zbieżną, różnicową, czynnikową i kryterialną). Badania z zastosowaniem autorskiej *Skali Skłonności do Przebaczenia Krzywdy Interpersonalnej* częściowo potwierdziły wyniki innych autorów, jednakże ujawniły też nowe

zależności, np. negatywny związek skłonności do przebaczenia z ekstrawertywnością, która wraz z ugodowością i neurotyzmem okazała się istotną osobowościową zmienną objaśniającą w modelach regresji. Różnice jak i podobieństwa w uzyskanych wynikach innych badaczy Autorka tłumaczy bogactwem samego konstruktu jakim jest ekstrawertyczność, co warto wziąć pod uwagę myśląc o przyszłych badaniach.

Inny przykład z grupy wyników własnych to powiązanie dodatnie skłonności do przebaczenia z serdecznością, z jednoczesnym negatywnym związkiem z asertywnością i poszukiwaniem doznań, powiązanych z potrzebą ryzyka, intensywnych wrażeń, dominacji i przywództwa. Przytoczyłem ten przykład stosowanych przez Autorkę analiz, które stają się swoistą matrycą stylistyczną w analizach empirycznych, analizach posługujących się znaczną liczbą zmiennych oraz charakterystyk, które aż proszą się o komentarz uogólniający, np. w przytoczonym przypadku (pozytywny związek z serdecznością, negatywny z asertywnością skłonności do przebaczenia) gdyby podstawić zamiast skłonności do przebaczenia jakiegokolwiek inny konstrukt, to nie zmieniłoby to charakteru związku z serdecznością i asertywnością, bo są to cechy wzajemnie ze sobą konkurujące.

Takich przykładów jest w pracy więcej, co wymaga w opisie faktów wspięcia się o poziom wyżej i skorzystania z narzędzi generalizujących wyniki, np. wskazania zależności pewnych pakietów cech, z wyborem poszukiwań w obrębie związków pozytywnych albo negatywnych, oczywiście w oparciu o wcześniejsze analizy jednostkowych charakterystyk. Ten dodatkowy wyższy poziom opisu pozwoliłby na sensowniejszą dyskusję wyników, z oczekiwanymi uogólnieniami, ratującymi przed zalewem szczegółów, choćby najbardziej prawdziwych, a tworzących szum informacyjny i burzących poczucie ważności wymienianych faktów.

Pierwszym z proponowanych podwymiarów skali jest *Uraza* najsilniej, zdaniem Autorki, powiązana z neurotycznością, cechującą się z kolei silnym związkiem z negatywną emocjonalnością. Autorka stwierdza, że tendencja do chowania urazy zmniejsza się wraz z wiekiem. Neurotyczne „tu i teraz” rzeczywiście oddala obraz krzywd w czasie, jednakże należy pamiętać, że zmiany rozwojowe przesuwają obraz doznanych krzywd pomieszczony w zbiorze niepokojów egzystencjalnych człowieka w stronę niepokojów biologicznych kosztem lęków społecznych (lęków o ocenę społeczną), i z tej właśnie perspektywy należy interpretować osobowościowe uwarunkowania tendencji do chowania urazy w zależności od wieku badanego.

Drugi podwymiar skonstruowanej skali do *Zemsta*, skorelowana z doświadczaniem emocji ze spektrum złości (agresywna wrogość), choć bez posiadania cech zmiennej

objaśniającej. Te cechy Autorka przypisała trudnościom w radzeniu sobie w sytuacjach trudnych (nadwrażliwość) i reagowaniu gniewem w relacjach interpersonalnych przy jednocześnie niskim poziomie samodyscypliny, niskim poziomie zaufania i ustępliwości, świadczących o niskiej motywacji prospołecznej. Uzyskane wyniki poszerzają charakterystykę zemsty przedstawioną w dotychczasowej literaturze.

Ostatni podwymiar skali to *Życzliwość*, której obraz badawczy, zdaniem Autorki, znacząco odbiega od wcześniej sformułowanych hipotez. Badana tendencja do przebaczenia w aspekcie osobowościowym najsilniej powiązana została z ugodowością (ustępliwość oraz skromność) oraz z transcendencją duchową. Taki obraz wyników pozwolił Autorce sformułować sąd, iż skłonność do przebaczenia nie powinna być traktowana jako przejaw słabości a raczej jako umiejętność konstruktywnej samoregulacji podmiotu i wytrwałości w obliczu przeciwności. Zgodzić się należy z Autorką, że badana skłonność do przebaczenia mieści się w profilu osobowości dojrzałej i prospołecznej.

Kolejny obszar poszukiwań badawczych Autorki to eksploracja związku między skłonnością do przebaczenia z dobrostanem psychicznym, gdzie w badaniach uczestniczyły osoby pochodzące z populacji ogólnej oraz osoby, które doznały dużej krzywdy interpersonalnej. Autorce udało się wykazać, iż skłonność do przebaczenia wiąże się nie tylko z niższym natężeniem negatywnych stanów emocjonalnych, ale również z rozkwitem psychicznym będącym miarą dobrego i wartościowego życia. Nie udało się natomiast wykazać związku skłonności do przebaczenia z satysfakcją z życia, samooceną, poczuciem sensu życia oraz szczęściem. Jedyny dodatni związek to związek z doświadczaniem radości, co Autorka wiąże z podwymiarem chowania urazy. Potwierdza się obiegowe przekonanie, że efekt zalegania jest niezwykle destrukcyjny dla funkcjonowania psychicznego człowieka

Zwraca uwagę zjawisko powiązania tendencji do zemsty, obok dodatniego związku z doświadczaniem złości i smutku dla całej badanej populacji, z satysfakcją z życia jedynie w grupie kobiet. Inaczej mówiąc, tendencja do odwetu niesie negatywne skutki w zakresie wybranych aspektów dobrostanu psychicznego u mężczyzn, nie zaś u kobiet. To zróżnicowanie rodzajowe badanych osób skłania do dalszych szczegółowych badań odnośnie do tożsamości społecznej i rodzajowej badanych, jak również do rozpoznania kierunku zależności badanych zmiennych oraz udziału czynnika kulturowo-religijnego. Jak widać zjawisko przebaczenia krzywdy jest zjawiskiem złożonym, gdy sięga się w wyjaśnieniach do izolowanych wymiarów osobowości.

Autorka krytycznie ocenia udział ograniczeń we własnych i dotychczasowych poszukiwaniach badawczych. Należą do nich stosunkowo mała grupa badanych uczestników,

szczególnie osób, które korzystały ze wsparcia pomocowego. W analizach nie pomaga również mała liczba badań empirycznych w zakresie skłonności do przebaczenia u osób, które doświadczyły krzywdy interpersonalnej, co szczególnie zauważyć można w odniesieniu do polskiego rynku literatury przedmiotu, a więc osób zbliżonych kulturowo.

Oceniana rozprawa wnosi bez wątpienia ważny i interesujący wkład do wiedzy psychologicznej, stanowiąc poznawczy dorobek drogi rozwojowej Kandydatki. Uzyskane przez Nią obserwacje aż proszą się do osadzenia w warstwie aplikacyjnej, terapeutycznej, ale to już pewnie zadanie dla kolejnych prac.

Wypada też pokreślić bazę literaturową, która jest i obszerna, i aktualna, i o zasięgu światowym, świadcząc o dobrym przygotowaniu teoretycznym do podjęcia własnych poszukiwań empirycznych. Język rozprawy wysycony jest aparaturą pojęciową psychologiczną, co zrozumiałe, jednakże nie przekreśla to śledzenia logiki wywodów Autorki i dostrzeżenia autorskiej narracji.

W konkluzji pragnę sformułować sąd, iż przedłożona mi do oceny rozprawa p. mgr Marty Joanny Boińskiej nt. *Wybrane cechy osobowości a skłonność do przebaczenia krzywdy i jej związek z dobrostanem psychicznym* spełnia ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim w zakresie psychologii, a jej Autorka może być dopuszczona do dalszych etapów przewodu doktorskiego, co z przyjemnością pragnę zakomunikować Wysokiej Radzie Naukowej Instytutu Psychologii WNS Uniwersytetu Gdańskiego.

